

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО І СУЧАСНІСТЬ

№5 (21)

травень
2016

**Тенденції розвитку
українського модернізму.
Пошуки неолюднни**

**За 10 кроків до іспиту:
Модуль III. Практичний блок
Практикум з української мови**

**«Він більше працював, ніж жив...»
Виховний захід,
присвячений Б. Д. Грінченку**

**«Ой Троїця зелен-свято,
звеселяй нам двір і хату...»
Сценарій народного обряду**

**Літературні читання
з нагоди 160-річчя
від дня народження
Івана Яковича Франка**

**ПЕРЕДПЛАТНИЙ
ІНДЕКС 86515**

ВИДАВНИЦТВО
«БІЛИЙ ТИГР»

За 10 кроків до іспиту: Модуль III. Практичний блок

Практикум з української мови

Світлана ДЕМ'ЯНЕНКО, викладач-методист Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

Словниковий диктант

Веселка, велет, вечірній, височінь, дери́за, дрижа́ти, глита́ти, життя́, зди́рати, земля́, крива́вий, лева́да, нена́че, одина́дцять, пелена́, перела́з, протеста́нт, проти́ставний, позити́вний, секун́да, селе́зень, серде́чний, сини́чка, спекотни́й, стежи́на, сти́хія, тепе́р, триво́га, чесно́ти.

Власни́й, ві́сник, безви́зний, безві́сті, безсме́ртя, благо́вісний, гігантськи́й, закарпа́тський, захисни́к, злі́сний, інтеле́гентськи́й, кістля́вий, корисни́й, месни́к, лю́дський, нена́висний, очисни́й, персн́я, прові́сник, пере́хресний, раді́сний, сові́сний, тижне́вий, хвастли́вий, цілі́сний, антифаши́стський, чесни́й шеле́снути, усни́й, учасни́к, які́сний.

Коментований диктант

Назвіть групи приголосних звуків, у яких відбулося спрощення, зіставте їх вимову і позначення на письмі.

Щасли́вий, тижне́вий, обласни́й, проі́зний, корисни́й, корисли́вий, пере́хресний, злі́сний, учасни́к, кожни́й, жалі́сливий, зві́стці, бандури́стці, піані́стці, ші́стдесят, журналі́стський, колективі́стський, очисни́й, студентськи́й, центри́стський, пропаганди́стський, тури́стський.

Тренувальні вправи

1. Поставте, за необхідності, на місці крапок відповідні голосні. Поясніть, які зміни відбуваються в коренях слів, групуйте їх у пари і запишіть.

Вин...сти, вин...сити, вкл...нися, допом...гати, допом...гти, заб...ру, заб...рати, зап...ру, зап...рати, зас...хати, зас...хла, зач...пити, зач...пати, зіг...нати, зіп...руся, зіг...ру, зл...мати, зл...мити, зм...гти, зм...гатися, к...титися, кл...нятися, к...чати, невм...рущий, перем...гати, перем...сти, підл...тати, покл...нитись, пом...рти, пом...рати, пом...руть, розг...нити, розг...нити, розж...ну, ск...чити, ск...кати, с...хнути, сп...ртися, сп...ратися, ст...рати, ст...рти, сх...пити, тр...сити, тр...сти, х...пати,.

2. Поставте іменники в родовому відмінку однини або множини. Визначте у кожному слові вставний або випадний голосний.

Січень, півень, чайка, дівка, берізка, діжка, осел, вівця, кінець, гра, свекор, лежень, дно, дружка, шматок, бранець, склянка, нянька, ясла, невістка, граблі, коноплі, молодець, лужок, борець, ялинка, хребет, візок, вінець, ложка, дідок, вітрець, спілка, пісня, квиток, банка, димок, куртка, купець, українець, шашка, холодок.

3. Утворіть від поданих іменників прикметники, охарактеризуйте в них явище спрощення, зіставте вимову і позначення на письмі груп приголосних.

Аванпост, аспірант, виїзд, випуск, гігант, депутат, дилетант, доблесть, захист, зап'ястя, інтелігент, ненависть, кількість, кістка, кореспондент, користь, місто, область, проїзд, перехрестя, пристрасть, радість, совість, студент, тиждень, тріск, турист, форпост, честь, цілість, швидкість, щастя.

4. Від поданих слів утворіть нові слова за допомогою суфіксів -ськ(ий) чи -ств(о), Поясніть, у яких групах прикметників відбувається чергування приголосних, а в яких не відбувається. Чому?

Абхазія, Арзамас, Балхаш, Бахмач, Буг, Васильків, Вінниця, Великі Луки, Выборг, Владивосток, Вільнюс, Вишгород, Волга, Волинь, Бортничі, Воронеж, Гадяч, Галич, Голландія, Гонконг, Дамаск, Донець, Дрогобич, Золотоноша, Запоріжжя, Житомир, Івано-Франківськ, Ізмаїл, Інгуш, Ірак, Ірпінь, Іртиш, Кавказ, Кагарлик, Казбек, Канада, Канів, Карпати, Карабах, Калущ, Калуга, Кандалакша, Козелець, Кременчук, Кривий Ріг, Ладoga, Лейпциг, Люксембург, Мекка, Миргород, Ніцца, Новгород, Новобіличі, Норвегія, Нью-Йорк, Сиваш, Словакія, Рівне, Рига, Овруч, Одеса, Онега, Оренбург, Острог, Париж, Петербург, Прага, Прилуки, Переяслав, Поділля, Полісся, Рига, Сиваш, Таганрог, Тбілісі, Трускавець, Туніс, Херсонес, Хортиця, Углич, Ужгород, Умань, Цюрих, Черемош, Черкаси, Чукотка, Франція, Ясси.

Агент, альпініст, баласт, баски, боягуз, брат, велетень, випуск, гігант, дивак, дослідник, завод, заступник, злість, інтелігент, інтендант, жебрак, казах, капітулянт, комедіант, киргиз, контраст, кореспондент, користь, купець, латиш, люди, молодець, ненависть, об'їзд, педант, перекладач, перехрестя, печеніг, половець, полярник, практикант, президент, пристрасть, птах, робітник, сектант, студент, співробітник, таджик, ткач, товариш, тюрк, турист, хвастати, цілість, черкес, чех, чуваш, форпост, узбек, узбек, якість,

5. Утворіть іменники з суфіксами -чин(а), -щин(а) і поясніть чергування груп приголосних

Вінницький, батьківський, білоцерківський, донецький, гайдамацький, галицький, гуцульський, житомирський, кіровоградський, київський, львівський, лубенський, луганський, миколаївський, наддніпрянський, німецький, обухівський, овруцький, одеський, ровенський, полтавський, придністровський, черкаський, турецький, угорський, уманський, словацький, сумський, харківський, херсонський, черкаський, чернігівський.

6. Назвіть слова, від яких утворено подані. В останніх визначте групи приголосних звуків, у яких відбулося спрощення.

Абонентський, ад'ютантський, активістці, альпіністці, аспірантський, безжалісний, власний, депутатський, дилетантський, індивідуалістський, інтелігентський, кількісний, кореспондентський, корисний, захисний, масний, міський, неависний, обласний, очисний, послати, парламентський, пристрастний, проїзний, радісний, роз'їзний, скло, студентський, совісний, ремісник, тижня, тиснути, хруснути, цілісний, шелесне, швидкісний, якісний.

7. До наведених слів доберіть споріднені, в яких були б приголосні -чн-. Поясніть орфограми.

Місяць, рука, молоко, осколок, романтик, штука, практика, безпека, кулак, серце, смак, логіка, класик, електрика, столиця, оклик.

8. Від поданих іменників утворіть прізвища з суфіксами -енк(о), -ук, -ак (-як), а також присвійні прикметники, в основі яких відбувалося чергування приголосних. Назвіть фонему, які чергуються, умови чергування.

Варка, Васька, Василь, Василько, вовк, дубець, Гаврило, Іванко, Іван, Ілько, Мартин, Микита, Микола, Маринка, Мирон, Кирило, Карпо, Климко, козак, лисиця, Матвійко, Михайлик, млинець, Маланка, Мелашка, Настя, Наталка, Олекса, Ольга, Онисько, Палажка, Павло, Павлик, пастух, Петрик, Потап, Пріська, Сергійко, скрипка, Ониська, Остап, Сидір, ткач, цимбали, Харитон, Харко, Химка, Христя, Хома, Федір, шульга, чумак, Явдоха, Ясько.

9. Вставте пропущені букви й поясніть свій вибір. Підкресліть слова, правопис яких слід запам'ятати.

Сх..лятись, бл..щати, д..р..вус, д..монстрація, доб..ратися, експ..р..мент, завм..рати, здр..гатися, ж..рдина, к..парис, к..п'яток, л..маю, л..генда, р..жим, ст..блина, тр..мтіти, т..пло, т..р..торія, ч..р..да, ч..брець, х..мерний, хам..л..он.

10. У поданих прислів'ях підкресліть слова, у яких відбуваються чергування голосних чи приголосних звуків, доберіть спільнокореневі слова і запишіть їх парами.

1. Чоловік має два вуха, щоб багато слухав, а один язик, щоб менше говорив.
2. Слово - вітер, письмо - грунт. 3. М'які слова і камінь крушать. 4. Від теплого слова і лід розмерзається. 5. Слухай старих людей, то й чужого розуму наберешся, й свого не загубиш. 6. Старий ворон пусто не кричить. 7. Старому піч, як малому колиска. 8. Не роками старість гарна, а ділами. 9. Був кінь, та з'їздився. 10. В старій печі сам чорт палить.

11. Прочитайте групи слів, визначивши в кожній слово або словосполучення, що є узагальнюючим (родовим) поняттям. Введіть словосполучення в речення. М. Лисенко, М. Рибчинський, В. Івасюк, композитори, М. Мозговий.

- Т. Шевченко, А. Малишко, поети, І. Франко, Д. Павличко.
- Л. Костенко, письменники-шістдесятники, І. Драч, В. Симоненко.
- «Мамина вишня», «Два кольори», пісні, «Рідна мати моя».
- Вірші, поеми, новели, романи, жанри літератури.
- К. Білокур, М. Приймаченко, А. Горська, жінки-художниці.
- С. Крущельницька, Н. Матвієнко, О. Петрусенко, Р. Кириченко, співачки.

12. Прочитайте речення, слідкуючи за інтонацією. Визначте узагальнюючі слова та однорідні члени речення. З'ясуйте їх синтаксичну роль та морфологічне вираження. Впишіть із творів художньої літератури декілька речень з однорідними членами, де вони виступають як засіб художньої виразності.

1. І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю: і дитинство й розлука, й твоя материнська любов (А. Малишко). 2. Кирпатий, круглий, як картопля, ніс, коротке лице, чорні брови і блискучі, круглі, як терен, очі, гостре маленьке підборіддя, все в йому виявляло чоловіка швидкого, проворного, навіть хижого (І. Нечуй-Левицький). 3. Реальність і казка, подробиця й сміливе узагальнення, щедра, навіть зухвало смілива поетика, гаряче, пристрасне зачудування й глибинна філософічність використання пісенних мотивів та набутків народного декоративного досвіду і водночас талановитий,

радісний вияв своєї сильної, щоразу оновлюваної творчої особистості все це й створило нам велику художницю двадцятого століття Катерину Білокур (Д. Яворівський). 4. Все, все покинуть, до тебе полинуть, Мій ти єдиний, мій зламаний квіте (Леся Українка). 5. Немов у дивному калейдоскопі, повсякчас змінюється природа: вкривається ніжним цвітом навесні, пишною зеленню буяє влітку, дзвенить-переливається різноманітними звуками – пташиним гомоном і дзижчанням комашні, таємничими і загадковими голосами всього, що літає в повітрі, криється в травах, лісах, чагарях і під водою (С. Залеська). 6. Про природу України можна говорити без кінця – про її широкі, вкриті золотою пшеницею степи і тихі води, зелені гаї і ліси, високі Карпатські гори і лагідне, голубляче море іскристе в гарячому промінні південного сонця (С. Залеська). 7. Сонце, ліси, поля, води, повітря – все це святиня, яку маємо берегти, а не нищити, топтати (Є. Колодйчук). 8. Неначе пробуджені від сну надзвичайністю того, що сподіялось, люди набули раптом немовби нового бачення світу, і ввесь смисл їхнього буття – всі труднощі, злигодні й героїчні події минулого, всі пристрасті сучасного, і завбачення, і передчуття своєї історичної долі, – все постало перед ними у великій небуденній єдності (О. Довженко). 9. Чорніє поле, і гаї, і гори... (Т. Шевченко)

Вибірковий диктант

Підкресліть в текстах однорідні члени речення і з'ясуйте їх функцію, зачитайте однорідні члени речення, правильно інтонуючи їх. Поясніть принцип постановки розділових знаків. Визначте стиль і тип текстів, обґрунтуйте свою думку.

I. Вона з першого радісного щебету немовлят і тяжких похоронних плачів – вся з весен і морозу, так часто палена спекою, бита градом і дощем, але завжди повна осіннього досягання. Вона з потаємного шепоту і зітхань закоханих у станціях метро під зугарною аркою урбаністики, на ажурних мостах, на простих кладках, звичайних перелазах, у парках, дібровах – уся з хмільного чар-зілля, настоящего на серці. Вона із земних глибин і небесних висот – уся з могуття інтелекту й криці моралі. Вона з колискової молодої матері над первістком – уся з шелесту дерева життя й пізнання зі старого в новий світ. Вона вся з тучі й грому, як з води й роси, – така **українська мова**. Ніжна й тендітна, а міцніша броньованої броні, бо єднає дух і тіло, бо в її основі – непорочність, цнота і чистота (Б. Харчук).

II. Широкі, безкраї простори. Легке й м'яке повітря, все пройняте й облите сонячним промінням. Те повітря неначе ходить хвилями, переливається своєю ясною блакиттю. Землі не видно, зовсім не видно; тільки срібна блискуча смуга, – якась річка, – здаючись тоненькою ниточкою, простягається до величезного дзеркала – моря. А там, угорі, безкраї простори і якийсь, неначе горить, палає, лле течіями сліпучий світ – це велетень-сонце. І нічого більше, ні єдиної цяточки, – все чисте й безкрає. А тиша яка: ні пташиного співу, ні людського голосу, ні єдиного шелесту – всюди велична тиша; вона й мертва, і неначе в їй повно якогось могутнього схованого життя – воно розливалось в цих хвилях рухливого повітря (Б. Грінченко).

III. Слово рідної мови – могутній засіб передачі від покоління до покоління історичного, культурного, морального, естетичного, побутового досвіду народу. Рідне слово – то невичерпне, животворне і невмируще джерело, з якого дитина черпає уявлення про навколишній світ, про свою родину, про своє село і місто, про весь свій край.

У слові народ втілює красу і багатство навколишнього світу, свої думки, почуття, переживання, любов і ласку, ніжність і великодушність, гнів і ненависть. Любов до Батьківщини неможлива без любові до рідного слова. Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, – це людина без роду і племені (В. Сухомлинський).

IV. Київ, Київ! Древній витязю в сталевому шоломі! Скільки тягнулося до тебе пожадлих, загребущих рук! Печеніги, хозари й половці щербали об тебе свої мечі. Татаро-монгольські орди шарпали тебе, палили і плюндрували. Не раз, не два ти був порубаний і посічений. Не раз, не два голова твоя вкривалася попелом, ніби сивиною. Та ти мужньо зносив усі бурі й напасті. Багато ворогів полягло під твоїми мурами, на твоїх валах, вулицях і майданах від твоїх гострих мечів. І хоч не раз ти падав знесилений, та ніколи не втрачав мужності й віри в майбутнє... (І. Цюпа)

V. Книга – не сезонний крам по моді, не мода. Книга, коли вона справжня, – духовний скарб, культурне надбання, – в неї своя доля. Доля ця може бути щасливою і химерною, навіть горьованою. Але книга здатна пережити, вона переживає власні негаразди, злидні, якщо в неї душа творця з талантом, мудрістю, трепетним серцем (І. Чендей).

VI. Наша мова

Ніжна, мила, світанкова,

Ясна, чиста, колискова,

Мелодійна, дзвінкотюча,

Дивна, радісна, співуча,

Лагідна, жива, казкова,

Красна, чарівна, шовкова,

Найдорожча, добра, власна,

Мудра, сонячна, прекрасна,

Солов'їна, барвінкова

Українська мова.

(Лариса Лужецька)

VII. Мільярди літ, многотрудно й невтомно, творився цей світ, щоби врешті-решт все в ньому було неповторне: схід і захід сонця, припливи і відпливи океанів, цвітіння бузку й дозрівання яблука, кування зозулі й тривожне трубління вовка, безпричинний плач немовляти й очі коханої, безоглядний хміль молодості й розважливе всерозуміння старості, холодна білінь січня й зелений бунт травня, багатозначна таїна народження й однозначна прямолінійність смерті – все неповторне і єдине навіть у циклічній повторюваності своїй (Д. Яворівський).

Блок індивідуальних домашніх завдань

1. Замініть виділені слова одним словом, запишіть.

- Графік, що складений на тиждень.
- Перемога, що принесла радість.
- Робота, яка дає користь.
- Нарада, що пов'язана з виїздом.
- Зустріч, що принесла щастя.
- Обличчя, що світилось радістю.
- Людина, яка любить хвастатись.
- Змагання, які відбулися в області.
- Випадок, що трапляється рідко.

2. Запишіть слова, вставте потрібні букви. Поясніть їх вимову і правопис:

Ду(ж,ш)че, ле(х,г)кість, доро(ш,ж)чий, сере(ш,ж)ка, бе(с,з), ві(д,т)чутний, (з,с)чепити, сте(ж,ш)ка, небе(з,с)печний, (з,ш,с)шитий, про(з,с)ьба, во(х,г)ко, пі(ш,ч,щ)аний, ї(ж,ш)те, ві(д,т)хилитись, ро(с,з)сада, моло(д,т)ший, лі(дж,ч)ба, пі(д,т)мести, бу(д,т)ка, шви(д,т)ко, бе(с,з)силля

3. Перепишіть, вставляючи пропущені літери, прокоментуйте чергування приголосних.

Світити – сві...у, відпустити – відпу...у, котити – ко...у, хотіти – хо...у, кадити – ка...у, городити – горо...у, мастити – ма...у, ходити – хо...у, сидіти – си...у, водити – во...у, летіти – ле...у, писати – пи...у, їздити – їж...у, просити – про...у, крутити – кру...у.

4. Серед пропонованих нижче слів шість написані неправильно (допущена орфографічна помилка). Віднайдіть їх і виправте помилки, посилаючись на відповідне правило.

Вінницький, запорізький, кагарлицький, сивашський, чеський, вишгородський, тюрський, ніцький, таджицький, нью-йорський, бахмацький, меккський, гринвіський, бузький, гаазький, чуваський, ясський, карабаський, червоноградський, прилуцький, абхазький, криворізький, казацький, козацький, тбіліський, криворізький, золотоноський, чопівський.

5. Вкажіть стовпчик, у якому спрощення в групах приголосних відображено правильно.

[здн] – [зн]	[здн] – [зн]	[здн] – [зд]
[ждн] – [жн]	[ждн] – [жн]	[ждн] – [жн]
[стн] – [сн]	[стн] – [сн]	[стн] – [ст]
[стл] – [сл]	[стл] – [ст]	[стл] – [сл]

6. Виразно прочитайте текст, дотримуючись правил інтонування та емоційної виразності. Вкажіть, за допомогою яких засобів досягається в тексті милозвучність мови. Знайдіть місця, де, на ваш погляд, милозвучність у межах фрази порушена, запропонуйте свої варіанти.

Ніжна й мелодійна

Відомо, що мова кожного народу – явище давнє, її коріння сягає у доісторичні часи. Вона є найгеніальнішим наслідком матеріальної і духовної діяльності багатьох поколінь, а кожне створене слово – це символ сформованої ідеї, витвореної у великих зусиллях людини проникнути в світ природи, у саму себе. І ось таке маленьке створіння слово ставало новим щаблем у вищій державний світ розумної істоти і засобом пізнати матерію, увійти з нею у чарівний і загадковий союз. У великому творчому процесі народжується мова людини, а з нею найміцніше природне єднання – народ.

Національна мова – це здобуток культури, духовної діяльності певного народу, а одночасно здобуток культури всього людства, бо кожна мова доповнює іншу, а разом – вони витвір світового колективного людського розуму.

Мова й пісня – дві найважливіші фортеці, які народ повинен оберігати пильніше й відчайдушніше, народ завжди має можливість їх відновити, а мови не відновить ніколи. Вона втрачиться навіки-віків. Цінності її немає з чим порівнювати. Її не можна замінити чужою мовою, бо це означало б, що народу потрібно прищепити чуже серце, вселити чужу душу. Силою примушувати народ зрікатися рідної мови, міняти її на іншу – найбільший злочин, проти якого рішуче виступає все людство.

(Г. Нудьга)

7. Складіть речення за схемами.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

8. Спишіть і підкресліть однорідні члени речення. Визначте, якими членами речення вони є і як виражений зв'язок між ними. Вкажіть їх стилістичну роль. Поясніть вживання розділових знаків.

1. Кайдашеві сини були молоді парубки, обидва високі, рівні станом, обидва довгообразі і русаві, з довгими тонкими, трохи горбатими носами, з рум'яними губами (І. Нечуй-Левицький).
2. Сама б учила, так не знала (Т. Шевченко).
3. Усмішка гостра, а однак сумна (Леся Українка).
4. Вона стояла ні жива ні мертва (І. Нечуй-Левицький).
5. Він стояв ні в сих ні в тих (Л. Костенко).
6. А мене, не знаю за що, убити – не вбили, тільки мої довгі коси обстригли, накрили обстрижену ганчіркою. Та ще й реготали (Т. Шевченко).
7. А його очі були ще синіші за небо, прозорі, як камінь-сапфір (О. Гончар).
8. Тут небо синє й сині очі у затурбованих людей (Б.-І. Антонич).
9. Попідтинню сіромаха і днює й ноче (Т. Шевченко).
10. Ішов кобзар до Києва та сів спочивати (Т. Шевченко).
11. Дівчина бу-ла невеличка, але рівна, гнучка, довгообразна, з тонким носиком (І. Нечуй-Левицький).

II. 1. Ніч темна, але тиха (*І. Нечуй-Левицький*). 2. Прийди ж поглянь на мене серед ночі. 3. Тече вода в синє море, та не витікає (*Т. Шевченко*). 4. Крижина добра, важка, товста, міцна (*В. Винниченко*). 5. Чудові весняні дні пішли, барвилосся життя понад заводненою Глиницею (*І. Ле*). 6. Білі яблуні, яблуні маю, як я хочу, щоб ви розцвіли (*В. Сосюра*). 7. Розквітнуть каштани весною, а юності знов не цвісти (*В. Сосюра*). 8. Спливає час, і восени вона одягає на себе золотисті шати, гаптує багрянцем ліси й сади, виряджає в далеку дорогу птаство, що поспіша у теплі краї, і стоїть отак, безгомінна і строга, чекаючи, поки білим серпанком вкриє її чарівниця зима... (*С. Залеська*). 9. З-поміж верб, та груш, та яворини чорні стріхи глипають, нагнувшись (*І. Франко*). 10. Тягнуться до сонця і квіти, і трави, віти кучеряві, гори голубі (*В. Сосюра*). 11. Його полонили не так багатства наявних рослин, як життєва сила їх (*І. Ле*).

III. 1. У селі бігли з дворів назустріч чумакам дівчата, діти, поважні діди з палицями (*С. Васильченко*). 2. Гей, подіте приведіте музику троїсту (*Леся Українка*). 3. І я пройду путі до краю, Красу приймаючи земну, Пісенне золото відшукаю, Глухі стежини обмину (*А. Малишко*). 4. У щастя людського два рівних є крила: троянди й виноград, красиве і корисне (*М. Рильський*). 5. Думи українського народу, висловлені нашими геніями, ні в огні не згорають, ані в воді не тонуть (*П. Тичина*). 6. Легше повалити, ніж звести будівлі стіни (*П. Воронько*). 7. Ні, краще не бачить того і не чуть, Як гинути буде країна (*Леся Українка*). 8. Вся громадськість повинна взятися за охорону нашої чарівної природи: і птахів, і звірів, і садів, і лісів (*О. Вишня*). 9. Ах, як усього багато: неба, сонця, веселої зелені (*М. Коцюбинський*). 10. Над широким Дніпром у промінні блакить і висока і тиха могила (*В. Сосюра*). 11. Але ж не можна отак – ні сіло ні впало (*Ю. Яновський*).

9. Прочитайте текст. Перекажіть. Чи зміниться зміст тексту, якщо ви не будете використовувати в реченнях означень?

А якого кольору слова?

Тихесенько вимовляю слово «зелений», і постає переді мною все зелене, і я вже чомусь не сумніваюсь, що й саме це слово зеленого кольору. Вимовляю слово «мама» – і ввижається мені добра її усмішка, каре іскристе мерехтіння в очах, ласкаве звучання голосу. Жоден колір, либонь, не пов'язується з її образом, тільки здається, наче сяє чимось золотистим від очей, вишневим од губ, яблуками-антонівками від рук – і за всім цим щемко постає слово «рідна», яке, здається, саме зовсім позбавлене кольору, а тільки дороге воно, ніжне, хвилююче, мов усі кольори разом узяті.

А слово «осінь» – жовте, бо восени дозрівають усі грушки в нашому садку, всі яблука. Спершу вони світяться поміж листям молодесеньким жовтим полум'ям, потім починають потроху падати на землю, згодом усе рясніше... А одного дня залишається на гіллі саме тільки жовте, недогоріле листя.

Слово «осінь» туге й жовте, наче віск.

Слово «пролісок» – біле, і чомусь од нього пахне сніжком, який починає танути, і гострою весняною землею, і торішнім перепрілим листям. Слово «зозуля» якесь ніжне, зелененьке, мов пух на вербах, бо коли зозуля починала кувати в цьому році, то зелень на деревах була молода й свіжа, а вербовий цвіт опадав на воду, і здавалось, що вода зацвіла ніжним смарагдовим пушком.

Над подвір'ям пролетіла ворона, пронесла в дзьобі галузку, я подумав, що то вона понесла своє чорне слово. Бо слово «ворона» – чорне.

(За Є. Гуцалом)

10. Спишіть текст. Підкресліть головні й другорядні члени речення. Усно створіть діалог, у якому пояснювалося б значення вислову «Язик до Києва доведе».

Столиця Київської Русі Київ була відома своїми церквами й монастирями, палацами та бібліотеками. Сюди йшли люди вчитись і молитися, служити й торгувати. Далеко за межами держави лунала слава про Київ. До нього можна було дійти, навіть не знаючи дороги, а тільки розпитавши про неї.

11. Створіть зв'язну розповідь або розіграйте діалог, використовуючи опорну схему:

Розділові знаки в реченнях з однорідними членами		
О, О, О	О і О	Δ : О, О, О
О, О і О	і О, і О, і О	О, О, О – Δ
О, але О	як О, так і О	Δ : О, О, О – ...
О і О, О і О		Δ, як-от : О, О, О (Δ – узагальнюване слово)

Самодиктант

Прочитайте текст, визначте його головну думку, доберіть заголовок. Спишіть, дотримуючись орфографічних та пунктуаційних норм. Усно визначте тип речень за метою висловлювання. Вкажіть ряди однорідних членів речення. Прокоментуйте правопис слів, написання яких викликало труднощі.

***

//Коли пр...ходит.. любов.. до (О,о)(д,т)чого краю // Думаю з..являє(цц,тьс)я вона ві(д,т) народжен..я (і,й) супроводжує людину протягом ж..т..я// Тл..ки ві(д,т)чут..я це пр...ходить.. до кожного по/різному (і,й) (в,у) різний час// Мабу(д,т).. така пр...рода (Л,л)юдини ч(і,и)м старшою вона стає т(і,и)м частіше пор..нає (в,у) світ не/забутніх (з,с)погадів біл..ше тягн..(цц,тьс)я до (О,о)(д,т)чого краю// Тоді (в,у) пам..яті (з,с)пл..вають.. сторінки теплого бе(з,с) турботного д..тинства (і,й) чистої ніжної юності// Бе(з,с)п..речно любов.. до (О,о)(д,т)чого краю поч..нає(цц,тьс)я (з,с) оксамитових квітів д..тинства (і,й) юності// В..сокі світло/рожеві (Р,р)ожі ро(з,с)кіш..ні (А,а)йстри багряні (Ч,ч)орнобривці (і,й) полум..яні (Ж,ж)оржини вони такі близ..кі (і,й) далекі дзвонами прон..зуют.. пам..ят.. ніж..ніс..тю (з,с)повнюють.. душу любов..ю напоюють.. сер..це// А ще ві(д,т)чут..я смаку гіркуватих не/доспілих в..шен.. (в,у) сусід..с..кому саду (і,й,та) отих перш..х огіркових пуп..янків на гря(д,т)ці// За гря(д,т)кою поле ві(д,т)м..жован..е смугою сріблястого полину// За/звичай його ні/хто не/вир..вав// То кажут.. оберіг ві(д,т) «дурного ока»// А он сере(д,т) поля обласкан..ий полу/ден..им (С,с)онцем похрумкує травицю (і,й,та) трясє ро(з,с)кішною гр..вою білий кін.. а на н..ому с..дит.. хлопч..к// Це добра пр...к-мета людина на коні// І де/б людина не/була яку/б посаду не/посідала

не/одмін..о повертає(щ,тьс)я до (О,о)(д,т)чого краю що окрилює
піднос..т. вабит.. кличе// Що це ота палка любов.. до краю до землі// Гадаю це
щос.. біл..ше// Це виток жит..я дж..рело (Н,н)адії випроб долі// Така сила (і,й)
зваба (О,о)(д,т)чого краю// Благословен..ий бу(д,т).. мій (О,о)(д,т)чий краю//

(Г. Кацавець)

***

//За (С,с)таро/давнім (Г,г)рецьким (М,м)іфом (в,у) саду доч..ок (Н,н)імфи
Гесперида росли (З,з)олоті (Я,я)блука// До ц..ого (З,з)аморс..кого саду послали
Геркулес..а що/б той здійснив свій од..надцятий подвиг вивіз їх зв(д,т)ти//
Піс..ля тр..валих пр..го(д,т) він на/реш..ті потрапляє до таємничого саду//

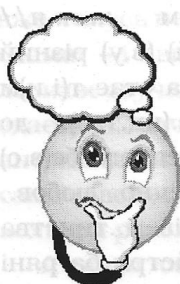
//(В,У) ч..слен..их наших ка(з,с)ках те/ж згадує(щ,тьс)я «(З,з)олоті
(Я,я)блука»// (Іх, Іх..нім) пра/образом були оч..видно апел..с.ни л..мони
мандарини (і,й,та) ін..ші ц..трусів//

//Наві(д,т).. (С,с)канд..навс..кі л..генди (з,с)гадуют.. «(З,з)олоті (Я,я)блука
бе(з,с)смертя» як/що по(сч,щ)астит.. комус.. поласувати ними то не/
буде знати (в,у) сво(є,йо)му жит..і най/гіршого хвороб (і,й) старості// Де/які
(Н,н)імец..кі ка(з,с)ки також оповідають.. про «(Д,д)ерево жит..я» (з,с) чарівними
цілю(сч,щ)ими плодами//

//Багато/річна гібр..дизація ц..трусів зумов..ла повне витісн..н..я
кул..турними сортами (іх, їхніх) диких пр..дків// Довгий (і,й) (с,з)кладний шлях
пройшли сервіс..ні гібриди доки садівники (П,п)ів/ден..ого (К,к)..таю (і,й,та)
(І,і)ндії не/створили тих л..гендарних плодів які зайшли (в,у)
(С,с)ер..д/з..многор..я майже (в,у) сучасному вигляді// Що/правда (Є,є)вропейці
також докладали (і,й,та) докладають.. не/мало зусил.. що/б поліпш..ти цін..і
властивос..ті ц..трусів//

(С. Приходько)

Я – Редактор

1. Перекладіть українською мовою і поясніть правопис слів.

І. Чело, вечером, щека, пшеничний, женатый, желтый, пшеничный, шорох, пчела, щепень, шов, шел, шелк, чернить, чесать, жестокость, шофер, жесть, шерстяной, шоколад, шестой, шелестеть, чего, человек, черепица, жернова.

II. Абхазский, агентство, батрачество, безжалостный, блеснуть, братский, буревестник, бухарестский, волжский, гадячский, гигантский, городской, дорогобужский, дрогобычский, измаильский, интендантство, иракский, завистливый, защитник, каждый, калужский, качественный, кипрский, контрастный, компостный, костлявый, корыстный, крепостничество, латышский, миргородский, нацистский, невестке, недельный, ненавистный, несчастный, областной, одесский, постный, праздничный, проездной, радостный, рижский, солдатский, стелить, страстный, счастливый, ужгородский, участник, шестнадцать, шестьсот, хвастливый, хлестнуть, целостный, черкесский.

2. Запишіть правильно, дотримуючись норм милозвучності української мови.

Поїхали (у, в) інститут; Олег (у, в) школі; промінь (у, в) вікні; троянди (у, в) руках; вернулися (і, й) Іван, (і, й) Ольга, (і, й) Остап, (і, й) Яків; поїзд (і, й)шов поволі, заїжджаючи (у, в) села, (у, в) районному містечку, (і, й) пришвидшив свій біг (у, в) лісі; (у, в)никаючи відповідальності; (у, в)літку ліс оживає; працювала (у, в) фотолaboratorії; собака (і, й) кіт; хліб (і, й) сіль, задзеленчав дзвінок – (і, й) всі розбіглися по класах; учень (і, й) вчителька.

3. виправте помилки у словосполученнях і реченнях, зважаючи на правила милозвучності української мови та культуру мовлення.

Прийшов в вівторок; є і інші твори; взяти комп'ютер в користування; відпочивати у Одесі; пішов в перший клас; доповідь в першому корпусі; у зв'язку з затриманням злочинця; секція із легкої атлетики; спеціаліст з страхування; працював в відділі реклами; навчаюся у інституті; брала участь у олімпіаді; в справному стані; виступав в районних змаганнях по волейболу; в мене є багато досягнень; набір в групу аеробіки; навчання закінчив в 2007 році; нарада відбулась в Кривому Розі; гроші отримав в касі; над мною; зав'язалась розмова; за погодженням з профспілковою організацією; позичив з дві сотні; приїхав з Львова; повне і ефективно використання; з злості.

4. Вкажіть на недоліки у поданих реченнях. З'ясуйте причину їх виникнення. Запишіть правильний варіант речень.

1. Око вабили блакитні ромашки, троянди, нарциси. 2. Тато придбав дитячі спортивні костюми, яблука, лимони. 3. Фірма продає срібні ложки, ножі, виделки, меблі та сантехніку. 4. На Одещині милують око виноградні сади і оселі. 5. У своїх творах, поезіях та віршах Шевченко гнівно викриває тогочасне суспільство. 6. Такі люди і молодь були достойними епохи, в яку вони жили. 7. В наші дні п'єса «Наталка-Полтавка» ставиться на багатьох сценах і театрах. 8. В кінотеатрі вони зустріли Ольгу з Миколою та їхню Наталочку з косичками. 9. В основному це стосується звичайних людей – рядових інженерів, службовців, робітників, колгоспників, викладачів. 10. Теплими словами привітання і спогадами поділилися колишні учні із своїми незабутніми вчителями. 11. Ми знайомимося і вивчаємо передовий досвід сусідів. 12. Наукова робота вимагає перш за все вмiлого добору і тонких спостережень над мовними фактами (З творів абітурієнтів).

5. На основі поданих слів відтворіть народні прислів'я. Запишіть. Розкрийте зміст одного із запропонованих висловів, увівши їх до тексту міні-оповідання чи байки.

Рання, пізня, пташка, росу, сльози, п'є, лє, а.

На, є, і, сонці, плями.

Не, підказувати, серце.

Видно, зразу, хвастливого.

І, ві, щасливому, сні, щастя, сниться.

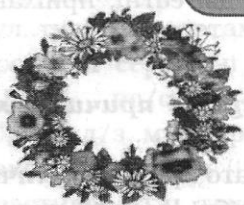
Нещасливий, лихий, людина, як, година.

Заведе, дай, волю, в неволю, серцю.

6. Змодельуйте прислів'я і приказки, дібравши їх продовження з другого стовпчика. Запишіть, визначте в реченнях граматичні основи. Поясніть правопис слів, у яких відбувається спрощення приголосних.

Мудрим ніхто не родився, Дивитись і питати – За одного вченого Борода не робить Розумну річ Пробачай іншим, Мудрій голові досить Не бійся розумного ворога, В жовтні з сонцем розпрощайся, Улєсливий приятель схожий на кішку: Чесне діло Не родись багатий та вродливий,	а родись при долі та щасливий чоловіка мудрим ближче до печі підбирайся а бійся дурного приятеля спереду ласкає, а ззаду кусає два слова роби сміло десять невчених дають приємно й слухати теж наука а навчився але не собі

Блок завдань для самоперевірки

Взаємодиктант

Продиктуйте товаришеві, а потім під його диктовку напишіть текст самі. Звірте написане з надрукованим.

Краса народного слова

Класична українська література, починаючи від Шевченка чи навіть ще й від Котляревського, показала нам приклад того, як треба ставитись до народної мови, цього ясного і справді цілющого для художника джерела. Гоголь, захоплено відкриваючи красу фольклору, колись висловив думку, що саме народні пісні, може, навіть більше, ніж праці історико-документальні, відповідають нам справжню, не поверхову історію народу, розвиток його моралі, психології, глибинні процеси духовного життя.

Це ж можна сказати й про творчість народу в царині мови, у довготривалій розбудові тієї найскладнішої сфери, яка, мовби володіючи безліччю живих нервових закінчень, не перестає дивувати нас своєю чутливістю, незрівнянною здатністю вловлювати весь гомін світу – і потужні гуркоти епохальних подій, і ледь чутний шепіт інтимного, найближчу хвилю життя і його найдальші зоряні шуми.

Коли йдеться про майстерність письменника, про його професійну підготовленість до нелегкої й відповідальної творчої праці, коли хочемо визначити справжність таланту, що йде в літературу, то неодмінною ознакою тут буде, мабуть, саме це: вміння душею сприймати й відчувати народне слово, його інтонаційні відтінки, всю його багатобарвність, розмаїття, красу, часом глибоко приховану. Бо ж і у тім-то й місія майстра, щоб цю красу видобути, викресати зі слова навіть найбуденнішого, створивши йому відповідне сусідство, надавши слову таке місце у творі, де б воно само оновилося, набуло свіжості, сяйнуло, розквітло!

Енергія слова – з енергії душі, тільки так.

(О. Гончар)

* * *

Давньоруські міста і в дерев'яному варіанті виглядали досить вражаюче зі своїми могутніми укріпленнями – валами, ровами, воротами та баштами, переважно радіально-кільцевою забудовою, великою кількістю зрубних та стовпових будівель. Великі зрубні житла – хорони, в яких мешкали заможні городяни, виділялися своїми розмірами, а також дахами, критими не тільки тесом або черепицею, а й свинцевими листами. Верхня частина такого будинку – терем – мала найбільше декору, традиційного для народної архітектури. Під сонячним промінням вікна вигравали слюдяними вставками чи навіть склом. Важливе місце у загальній структурі міста займали церкви, які зводилися переважно на майданчиках колишніх капищ.

До речі, саме будова цих язичницьких святилищ свідчить про те, що техніка кам'яної кладки на глиняному розчині була відома нашим предкам задовго до прийняття християнства. Однак, включивши Київську Русь у світ європейських культурних реалій, християнство стало серйозним стимулом для розгортання великого будівництва і світських, і культових споруд. Кам'яна розбудова починалася з дитинця – центральної укріпленої частини міста, де розташовувалися резиденція князя, церква, помешкання церковного владики, бояр та дружинників.

Лідером в освоєнні кам'яної монументальної архітектури став Київ. Очевидці стверджували, що на початку XI ст. в місті було 400 церков. За літописними свідченнями, під час пожежі 1124 р. згоріло 600 храмів. Хоча мова йде переважно про дерев'яні споруди, їхня кількість красномовно підтверджує інтенсивність та грандіозність розбудови столиці, що, звісно, включала й кам'яне зодчество.

(В. Гриценко «Людина і культура»)

Коментований диктант

Запишіть тексти як диктант. Визначте функціональні особливості стилю. Вкажіть тип речень. Знайдіть однорідні члени речення у наведеному уривку, зробіть їх синтаксичний розбір і прокоментуйте. Усно поясніть правила вживання розділових знаків.

Як показує поглиблений аналіз, традиційні доводи існування єдиної давньоруської народнорозмовної мови хисткі і непереконливі. По-перше, зважаючи на особливості розселення й наявність широких і непрохідних незаселених просторів, важко припустити, що всі спільнослов'янські діалектні явища й процеси виникали синхронно на всій східнослов'янській мовній території. З огляду на її величезні розміри це практично було неможливо. Навпаки, та чи та діалектна інновація частіше виникала спочатку в обмеженому мовному ареалі і лише з часом деякі з них у зв'язку з інтеграційними процесами ставали східнослов'янськими. По-друге, поряд зі спільними мовними рисами для всіх давньоруських діалектів існувало набагато більше різноманітних локальних відмінностей. Спільнослов'янські риси можуть свідчити лише про близьку спорідненість східнослов'янських мов, а не про існування міфічної давньоруської мови. По-третє, спільні риси будь-якої групи споріднених мов не обов'язково мусять бути спадщиною єдиної прамови. Наприклад, загальновідомо, що сучасні західнослов'янські мови мають низку спільних фонетичних, граматичних і лексичних особливостей, хоч ніякої західнослов'янської прамови ніколи не було. Це саме можна сказати і про південнослов'янські мови. З другого боку, чимало фонетичних і граматичних рис об'єднують західні й східні слов'янські мови.

(Г. Півторак)

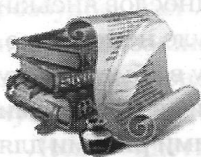
Експрес-тест

Гра «Незакінчене речення». Заповніть лакуни.

1. Синтаксис – це розділ мовознавчої науки, який _____.
2. Речення – це слово чи група слів, що _____.
3. Граматичну основу речення становлять _____.
4. До другорядних членів відносять _____.
5. Змістовий зв'язок між головним і другорядним членами речення можна встановити, _____.
6. Якщо у реченні, крім головних, наявні і другорядні члени речення, то воно називається _____.
7. Другорядний член речення, який означає предмет і відповідає на питання непрямих відмінків, називається _____.
8. Другорядний член речення, який вказує на ознаку предмета і відповідає на питання який? котрий? чий?, називається _____.
9. Другорядні члени речення, які називають різні ознаки дії – місце, час, причину, мету, спосіб, ступінь і відповідають на питання як? де? звідки? коли? чому? відколи? - називаються _____.
10. Означення підкреслюються _____.
11. Найчастіше означення виражаються _____, рідше _____.
12. Додатки підкреслюємо _____.
13. Найчастіше додатки виражені _____.
14. Обставини підкреслюємо _____.
15. Найчастіше обставини виражені _____.
16. Членами речення не є такі службові частини мови – _____.
17. Однорідними називають члени речення _____.
18. Однорідні члени речення поєднуються за допомогою _____.
19. Вимовляються однорідні члени речення з інтонацією _____.
20. У реченнях між узагальнюючим словом та однорідними членами речення ставляться такі розділові знаки – _____.

Контрольні завдання

Готуємося до тестування

I варіант

I рівень. Оберіть правильний варіант

(максимально 6 балів)

1. Укажіть рядок, у якому в усіх словах відбулося спрощення приголосних:

А влас..ний, безвіз..ний, зліс..ний, гігант..ський, кіс..лявий

Б тріс..нути, пес..ливий, хворос..няк, облас..ний, зас..нути

В ліс..ник, зап'яс..ний, хвас..нути, провіс..ник, шіс..надіять

Г сер..це, шелес..нути, гус..нути, ціліс..ний, радіс..ний

2. Позначте рядок, у якому допущено помилки в чергуванні голосних:

А Чернігова, річний, доріжці, більшості, випічка

Б хлібороб, розгін, новобудова, річище, ночі

В роковини, газопровід, опік, масний, подорожувати

Г пішоход, будівля, обпекти, випусний, ніжність

3. Позначте рядок, у якому допущено помилки в чергуванні приголосних:

А кавказький, гадяцький, верещати, козацтво

Б латишський, поштовий, мангишлацький, воронезький

В брязчати, мандрівництво, черкаський, птаство

Г сільський, розміщувати, самаркандський, висаджений

4. Позначте два рядки, у яких допущено помилки в чергуванні голосних:

А кольору, куреня, восьминіг, річний

Б вівса, шепотіти, прислів'я, торговельний

В паперу, болотце, семирічка, словник;

Г Харкова, літати, чорнило, білоцерковський

Д семикутник, слова, покіс, ремінець

Е жонатий, бджілка, ніженька, клопотання

5. Позначте два рядки, у яких допущено помилки у зміні приголосних:

А люксембурзький, яський, ткацький, Вінничина, волзький

Б тбіліський, луцький, вищий, солдатський

В бахмацький, баскський, сиріцький, Галичина

Г ризький, перекладацький, виробництво, проїжджати

Д варязький, чуваський, тюркський, проводжати

Е татарський, нью-йоркський, козацтво, убозтво

6. Укажіть рядок, в якому слова з орфограмою «Спрощення у групах приголосних» записано правильно:

А студентський, контрастний, брязкнути, хвастнути, волейболістці

Б студентський, контрастний, брязнути, хваснути, волейболістці

В студенський, контрастний, брязнути, хвастнути, волейболістці

Г студентський, контрастний, брязнути, хвастнути, волейболістці

Д студентський, контрастний, брязнути, хвастнути, волейболістці

7. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з суфіксом -цьк-:

А Німе..кий, вінни..кий, оде..кий, черка..кий, молоде..кий

Б Криворі..кий, студент..кий, люд..кий, гайдама..кий

В Кременчу..кий, тка..кий, кагарли..кий, коза..кий, чума..кий

Г Чиновни..кий, овру..кий, золотні..кий, автомобіліст..кий

Д Юна..кий, сиріт..кий, азов..кий, уман..кий, доне..кий

8. Позначте рядок, у якому спрощення приголосних у всіх словах передається на письмі:

А заїз..ний, шіс...сот, хвас...ливий, со...нцє

Б безчес...ний, блис...нути, якіс...ний, мотиж...ня

В студен...чин, п'я...десят, відпус...ка, сер...цє

Г очис...ний, шіс...надцять, випус...ний, ус...но

9. Укажіть правильні твердження:

- A** однорідні члени речення відповідають на одне й те саме питання, але є різними членами речення
- B** однорідні члени речення й узагальнюючі слова є різними членами речення
- B** узагальнююче слово може знаходитися перед однорідними членами речення й після них

10. Укажіть речення з однорідними означеннями:

- A** Жива душа народна, жива, неподоланна! (О. Довженко)
- B** Україні – стародавній народ, а мова їхня багатша і всеосяжніша, ніж персидська, китайська, монгольська і всілякі інші (Е. Челебі)
- B** Мову чудову, глибинне і пружне слово, немов гостру зброю, дав нам народ (Д. Павличко)

11. Укажіть речення, у якому після однорідних членів перед узагальнюючим словом ставиться тире (розділовий знак пропущено):

- A** Луки, гори, пишні сади все зелене і пришишке (О. Гончар)
- B** У Київській Русі з'являються зовнішні атрибути української державності зрівня як грошова одиниця і тризуб як державний знак (З підручника)
- B** Я дуже люблю ... народну українську мову, звучну, барвисту й таку м'яку (Л. Толстой)

12. До другорядних членів речення належать:

- A** додаток, обставина, прикладка
- B** підмет і присудок
- B** означення, додаток прямий і непрямий
- Г** означення, додаток, обставина

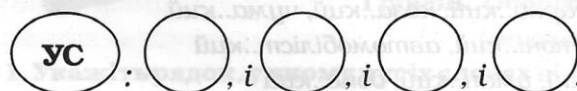
II рівень

(максимально 2 бали)

1. Побудуйте два речення із заданим початком, щоб в одному випадку це було просте речення з однорідними присудками, а в іншому – складносурядне речення, поставте розділові знаки:

- 1) Дивлюсь на Дніпро і ...
- 2) Дивлюсь на Дніпро і ...

2. Складіть речення за схемою, зробіть його повний синтаксичний розбір.

III рівень (максимально 4 бали)

Мініатюра-роздум «Яким я уявляю майбутнє України» (використати речення з однорідними членами).

II варіант

I рівень. Оберіть правильний варіант (максимально 6 балів)

1. Укажіть рядок, у якому в усіх словах відбулося спрощення:

- А форпос..ний, корис..ний, щас..ливий, улес..ливий, звіс..но
- Б рис..нути, провіс..ник, вис..нути, свис..нути, гус..нути
- В безвиіз..ний, влас..ний, зліс..ний, кіс..лявий, тиж..невий
- Г ненавис..ний, якіс..ний, ціліс..ний, мес..ник, очис..ний

2. Позначте рядок, у якому допущено помилки в чергуванні голосних:

- А свіжості, пня, щирісті, пцорога, вночі
- Б паперу, щоки, вічності, нівроку, потоку
- В словечко, щічки, вечори, роздоріжжся, потік
- Г козеріг, моху, меншості, пічник, потоп

3. Позначте рядок, у якому допущено помилки в чергуванні приголосних:

- А вояцький, парубоцький, ясський, ткацький
- Б Черкашчина, братський, паризький, сирійський
- В казахський, вищий, нижчий, піщина
- Г меккський, важчий, одеський, козацтво

4. Позначте два рядки, у яких чергування голосних передано не за правилами правопису:

- А стелити-слати, Федір-Федора, промені-променець
- Б стерегти-застерігати, садити-саджати, Канів-Канева
- В овес-вівса, Тернопіль-Тернополя, папір-паперу
- Г шептати-нашіптувати, Київ-Києва, увечері-звечора
- Д меншість-меншості, гомін-гомоніти, ніс-носити
- Е кореня-коріння, вісім-вісіма, Яків-Якова

5. Позначте два рядки, у яких допущено помилки у зміні приголосних:

- А тюркський, козацтво, абатство, молодецтво, Черкащина
- Б причащати, перемишльський, козацький, дрогобицький, казахський
- В Парашин, Мелашин, золотонішський, солдацький, сиріцтво
- Г піщина, меккський, відгалужений, роз'їжджений, ризький
- Д природжений, Галичина, вояцький, солдатчина, козаччина
- Е карабахський, Парасочкин, поліський, Донетчина, казаський

6. Укажіть рядок, у якому допущено помилку на орфограму «Спрощення у групах приголосних»:

- А студентський, форпостний, контрастний, чесний, доблесний
- Б обласний, рідкісний, свиснути, швидкісний, безвиізно
- В пестливий, хваснути, кістлявий, зап'ястний, писнути
- Г ризикнути, вискнути, випускний, проїзний, туристський
- Д шістнадцять, хвастливий, бандуристці, шістдесят, щасливий

7. Укажіть рядок, у якому всі слова слід писати з -чч-:

- А Гуцуль..ина, Вінни..ина, Суми..ина, Уман..ина, Харків..ина
- Б Гали..ина, Туре..ина, Доне..ина, гайдама..ина, Німе..ина

- В Хмельни..ина, коза..ина, Дрогоби..ина, Слова..ина, Овру..ина
 Г Львів..ина, Прилу..ина, Черка..ина, гетьман..ина, воя..ина
 Д Харків..ина, Чернігів..ина, Київ..ина, Смілян..ина, Чигирин..ина

8. Укажіть рядок, у якому в усіх словах позначається на письмі спрощення приголосних:

- А облас..ний, безкорис..ливий, хрус..нути, тиж..невик
 Б щас..ливий, пес..ливий, президен..ський, захис..ник
 В кіс..лявий, блис..нути, натщесер..це, наперс..ник
 Г заздріс..ний, контрас..ний, влас..ник, благовіс..ний

9. Укажіть правильне твердження:

- А однорідні члени речення відповідають на одне й те саме питання і відносяться до різних слів у реченні
 Б узагальнюючі слова й однорідні члени речення виражаються різними членами речення
 В однорідні члени речення поєднуються між собою сурядним і безсполучниковим зв'язком

10. Укажіть речення, у якому однорідні члени поєднуються протиставними сполучниками:

- А Добру науку приймай, хоч її від простого чуєш; злої ж на ум не бери, хоч би й святий говорив (І. Франко)
 Б Нам потрібне слово суцє, здорове, а не паралітичне; цілісне, а не з вивихнутими суглобами (П. Мовчан).
 В Вищий рівень освіти в Київській Русі передбачав засвоєння богослов'я, філософії, граматики, риторики та історії (З підручника).

11. Укажіть речення, у якому після узагальнюючого слова ставиться двокрапка (розділовий знак пропущено):

- А Глибока, тиха, нерозважна туга вникає в серце, каменем, лягає (Леся Українка)
 Б Ах, як усього багато неба, сонця, веселої зелені (М. Коцюбинський)
 В Я знаю мова мамина – свята, в ній вічний, незнищенний дух народу (М. Адаменко)

12. Граматична основа речення – це:

- А означення, додаток, обставина
 Б підмет і присудок
 В підмет і означення
 Г присудок і обставина

II рівень (максимально 2 бали)

1. Побудуйте два речення із заданим початком, щоб в одному випадку це було просте речення з однорідними присудками, а в іншому – складносурядне речення, поставте розділові знаки:

- 1) Січ дала видатних полководців і ...
 2) Січ дала видатних полководців і ...

2. Складіть речення за схемою і зробіть його повний синтаксичний розбір:

III рівень

(максимально 4 бали)

Мініатюра-роздум «Моя громадянська позиція» (використати однорідні члени речення).

Контрольний диктант

Його долею була пісня

Микола Леонтович увійшов у історію вітчизняної музики як автор класичних хорових обробок українських народних пісень.

У своєму творчому підході до народної пісні Леонтович пішов далі Лисенка та його наступників. Він зумів розкрити такі глибини пісенного фольклору, що оригінальна обробка останнього утвердилася як повноцінний жанр професійної композиторської творчості. Це неспростовно доводять такі твори, як «Щедрик», «Дударик», «Пряля», «Піють півні», «Зашуміла ліщинонька», «Козака несуть», «Над річкою».

У своєму щоденнику композитор зробив запис, де наголошується, що пісня є не лише основою музичної теми, а й невичерпним джерелом музичних ресурсів, які виявляють самий «дух пісні». Розкриття цих внутрішніх музичних ресурсів пісні і стає основою творчого методу Леонтовича.

Композитор рано пішов з життя, тому його музична спадщина не дуже велика: понад сто обробок українських народних мелодій і чотири твори на оригінальні теми – «Льодолом», «Літні тони», «Легенди» та «Моя пісня» (соло з хором і супроводом фортепіано) та ще фрагменти з незакінченої опери «На Русалчин великдень». І все ж, незважаючи на таку вузьку жанрову спрямованість, Леонтович в українському музичному процесі відіграв велику роль. Він не тільки вторував нові шляхи освоєння народної пісні, наближення її до духовного життя сучасності, а й накреслив подальший шлях розвитку цього жанру в руслі оригінальної композиторської творчості.

(198 слів)

(За Д. Бондарець, І. Сікорською)

Контрольний переказ з творчим продовженням

Уважно прочитайте текст і напишіть його докладний переказ.

Український національний характер

Характеристика українського національного характеру, на яку дають нам право аналізу народного світогляду, випадає так. Безумовною рисою психічного укладу українця є емоціоналізм і сентименталізм, чутливість та ліризм. Найяскравіше виявляються ці риси в естетизмі українського народного життя і обрядовості... Одним з боків емоціоналізму є своєрідний український гумор, що є одним із найбільш глибоких виявів «артистизму» української вдачі...

Найбільш важливими моментами історичного розвитку українського національного характеру треба вважати постійне тло української історії – природу України та два періоди історичні – князівську добу та добу бароко. Степ був тією основою, що якнайбільше придалася до усталення психічних рис, про які ми вже говорили. Тут треба додати лише ще одно: степ є безумовно та форма буття природи, що може бути поставлена поруч з тими західноєвропейськими ландшафтами, які є головними носителями величності. Те почуття безмежно-могутнього, або безмежно-великого, що викликають море, ліс і гори, приймає також специфічну форму і у степу, що сполучає широту і розмах краєвиду з буйним розквітом життя природи; естетичне і релігійне почуття і філософічна свідомість однаково прокидаються на ґрунті степового ландшафту. Як море, ліс і гори, так само і степ має свої «небезпеки»; почуття величного породжувало тут своєрідний – і історично зумовлений – «неспокій», бо ж степ довгі століття був ніби джерелом вічної загрози кочовників, все нових та нових руйнівничих людських хвиль.

(Д. Чижевський. «Нариси з історії філософії на Україні»)

Завдання до тексту:

- **Які художньо-виражальні засоби вжив автор? Для якого типу мовлення вони характерні?**
- **Висловіть власну думку з приводу того, наскільки суспільно значущою є порушена в тексті проблема.**
- **Напишіть творче продовження на тему: «Доля країни – характер нації»**

КЛЮЧ ДО МОДУЛЯ

Самодиктант

***

Коли приходиться любов до отчого краю? Думаю, з'являється вона від народження і супроводжує людину протягом життя. Тільки відчуття це приходиться до кожного по-різному і в різний час. Мабуть, така природа людини: чим старшою вона стає, тим частіше поринає у світ незабутніх спогадів, більше тягнеться до отчого краю. Тоді у пам'яті спливають сторінки теплого безтурботного дитинства й чистої ніжної юності... Безперечно, любов до отчого краю починається з оксамитових квітів дитинства і юності. Високі світло-рожеві рожі, розкішні айстри, багряні чорнобривці й полум'яні жоржини – вони, такі близькі й далекі, дзвонами пронизують пам'ять, ніжністю сповнюють душу, любов'ю напоюють серце. А ще – відчуття смаку гіркуватих недоспілих вишень в сусідському саду та тих перших огіркових пуг'янків на грядці... За грядкою – поле, відмежоване смугою сріблястого полину. Зазвичай, його ніхто не виривав. То, кажуть, оберіг від «дурного ока». А он, серед поля, обласканий полуденним сонцем, похрумкує травицю й трясє розкішною гривою, білий кінь, а на ньому сидить хлопчик. Це добра прикмета: людина на коні... І де б людина не була, яку б посаду не посідала, неодмінно, повертається до отчого краю, що окрилює, підносить, вабить кличе... Що це, ота палка любов до краю, до землі? Гадаю, це щось більше. Це – витоки життя, джерело надії, випроб долі. Така сила і зваба отчого краю. Благословенний будь, мій Отчий краю.

(Г. Кацавець)

***

За стародавнім грецьким міфом у саду дочок німфи Геспериди росли золоті яблука. До цього заморського саду послали Геркулеса, щоб той здійснив свій одинадцятий подвиг – вивіз їх звідти. Після тривалих пригод він, нарешті, потрапляє до таємничого саду.

У численних наших казках теж згадуються «золоті яблука». Їхнім праобразом були, очевидно, апельсини, лимони, мандарини та інші цитрусові.

Навіть скандинавські легенди згадують «золоті яблука безсмертя»: якщо пощастить комусь поласувати ними, то не буде знати в своєму житті найгіршого – хвороб і старості. Деякі німецькі казки також оповідають про «дерево життя» з чарівними цілющими плодами.

Багаторічна гібридизація цитрусових зумовила повне витіснення культурними сортами їхніх диких предків. Довгий і складний шлях пройшли первісні гібриди, доки садівники Південного Китаю та Індії не створили тих легендарних плодів, які зайшли в Середземномор'я майже в сучасному вигляді. Щоправда, європейці також докладали і докладають немало зусиль, щоб поліпшити цінні властивості цитрусових (С. Приходько).

Експрес-тест

1. Вивчає будову словосполучень та речень.
2. Передають повідомлення, запитання або пораду, прохання, наказ.
3. Підмет і присудок.
4. Додаток, означення і обставину.
5. Поставивши від головного до другорядного члена речення питання.
6. Поширенням.
7. Додаток.
8. Означенням.
9. Обставиною.
10. Хвилястою лінією.
11. Прикметниками, займенниками, рідше іменниками.
12. Пунктиром.
13. Іменниками, займенниками.
14. Шрифтом пунктир.
15. Прислівниками, іменниками з прийменниками.
16. Прийменники, сполучники.
17. Які рівноправні між собою, стосуються того самого слова в реченні, відповідають на одне і те ж питання, виконують однакову синтаксичну роль.
18. Сполучників сурядності та інтонації.
19. Перелічування, рідше протиставлення.
20. Двокрапка або тире.

Готуємося до тестування

I варіант		II варіант	
1. Г	7. В	1. Г	7. В
2. Г	8. Г	2. А	8. А
3. Б	9. В	3. Б	9. В
4. В, Г	10. В	4. А, Е	10. Б
5. А, В	11. А	5. В, Е	11. Б
6. Д	12. Г	6. В	12. Б